BIXRIET STILISTIĊI U FILOSOFIĊI F'"ILJIELI FID-DEŻERT"

Ta' DENNIS AGIUS

Studju minn Patri Dwardu Fenech B.A.(Gen.), B.A.(Hons.), M.A., O.S.A.

IL-GHANJA ta' Dennis Agius hi għanja ġdida. Ġdida fil-forma, fl-istruttura tagħha; ġdida fil-lehma, fl-ispirazzjoni tagħha. Hi r-riżultat ta' fużjoni kbira ta' kultura Ewropeja, imbierka u mqaddsa bit-twemmin fi Kristu, u kultura Islamika, imnebbħa u mseddqa bil-preżenza ta' Alla Wieħed u r-rażul tiegħu Muħammed li ġieb fost ħafna nies riforma spiritwali tassew qawwija. Id-dixxipli ta' Kristu u dawk ta' Muħammed huma lkoll aħwa u min-natura tagħhom huma mikrumin għat-Tajjeb u għas-Sabiħ, u jistqarru kull ħin il-Kobor t'Alla. Ir-reliġjon, meta wieħed ikollu fidi fiha u jħarisha minn qalbu, iġġib is-sliem u l-għaqda fost il-bnedmin, u twassal għall-paċi li ma tintemmx li tibda kif tieqaf din il-ħajja. Dawn il-ħjelijiet imżewqa għandhom iservu ta' sfond intellettwali għal min irid jaqra u jifhem sewwa l-għanja ta' Dennis Agius.

L-ewwel ħaġa li tolqot il-qarrej, hi l-forma tal-poeżija. Agius ma jippruvax jagħti aspett simmetriku permezz ta' sinjali grafiċi. L-użu ta' l-ittri majjuskoli hu ristrett ħafna: aktarx li hu limitat għal xi termini mħaddma b'sens dejjaq jew speċjalizzat, bħal: il-Jien (f'ħafna poeżiji), il-Le tal-Hajja (Id-Daħla fuq il-Jien, l-Ewwel Taqsima, p. 24), il-waqt tal-Haġa, l-Assolut u s-Sieħba (Nebħa, p. 42); il-majjuskoli jintużaw ukoll għal ismijiet proprji u ismijiet ġjografiċi, bħal: Faruni, Nasser (Fid-Deżert, p. 9 u 11), Naġat, Ġamîla, Khadîga, Huda, Suħir, Samira (Il-Hemda, It-Tieni Taqsima, p. 16), Lama, Buddha, Asuras (Id-Daħla fuq il-Jien, pp. 26-27); il-Kajr, il-Marokk, il-Baħar l-Aħmar, Ewfrate, Tigris, Għarabija, in-Nil (Fid-Deżert, pp. 9-10), Malta, San Pawl tat-Tarġa (Il-Hemda, l-ewwel taqsima, p. 13), is-Surija (Iljieli fid-Deżert, p. 21), il-Hermel, il-Lubnan, iċ-Ċina (Maqtugħ mid-Dinja, p. 29); l-ittri majjuskoli jintużaw ukoll biex juru nazzjonalità jew isem f'għamla ta' laqam, bħal: l-Għarab, il-Maltin (Il-Hemda, l-ewwel taqsima, p. 13), Sejf Allah, Għamm Baħġât (Mewt Għamm Baħġat, p. 19), el Ġaħiż (Id-Daħla fuq il-Jien, p. 22). Mill-bqija, diffiċilment biex issib xi ittra majjuskola oħra. Il-poeżija *Fid-Deżert*, per eżempju, tibda hekk: U dħalt fil-belt ta' Kajr...'. Imma din hi eċċezzjoni. Normalment, l-istrofi kollha jibdew b'ittra minuskola.

Hekk jiġri wkoll wara kull punt. F'dil-ħaġa, Dennis Agius jidher li kien influwenzat mill-istudji Għarbin li hu kellu f'Bejrut, fil-Kajr u f'pajjiżi oħra Għarab fejn tkompla tkisser fil-Għarbi Klassiku, Modern u Dijalettali. Kultant tinħass ekonomija anki fil-virgoli u f'punteġġjatura oħra. Ara silta mill-poeżija: *Lil Hinn:*

sbaħt dal-għodu
u ġara
li spiċċat id-dinja
u kollox għeb,
imbagħad
jisbaħ għada u tkun aħjar
jisbaħ għada u nkun aħjar
kmieni
tersaq lejja
il-hena.

Kif jidher minn din is-silta, Dennis Agius iħaddem il-versi ħielsa moderni. X'aktarx li jaħrab mir-rima, u jġenneb ukoll ir-regoli tal-metrika tradizzjonali. Imma l-widna u s-sens tal-kontenut igħinuh fit-taqsima tal-versi. B'hekk, fil-waqt li jkun qed jaħrab mill-periklu li jaqa' f'artifiċjalità psewdo-poetika, jirnexxilu jibbilanċja l-għanja tiegħu u jikkontrollaha mod ieħor. Għal Agius, l-iktar importanti fil-poeżija mhix il-libsa esterna, imma l-messaġġ tar-ruħ, l-esterjorizzazzjoni tal-ħsieb fundamentali li jinbet fil-moħħ, u l-inkubu li jitnissel b'dan il-mod fil-qarrej biex ma jibqax spettatur passiv fid-dramm uman. Min jaqra għandu jagħti s-sehem tiegħu, għandu jkun attur li jaħdem il-parti tiegħu sewwa u bil-għaqal. Għal dan il-għan, tgħin ukoll in-nota kważi-prożajka li tinħass f'ħafna mill-versi ta' Agius. Għaliex tkompli turi l-istat ta' kriżi li fih isib ruħu l-poeta meta jkun għaddej minn esperjenza qarsa u mwiegħra.

Fil-għana ta' Dennis Agius, ninnutaw sens ta' kontinwità minn poeżija għal oħra. Għalkemm il-poeżiji huma kotrana fil-għadd, aħna nistgħu nqisuhom bħala poema waħda. Kull waħda minnhom tirrappreżenta l-istat preżenti ta' moħħ il-poeta, b'mod li huma rifless ta' kull waqt li fih ikunu qegħdin jiġuh konċetti ġodda u jittrażmettihom lilna bis-saħħa tal-kitba. Minħabba f'hekk, il-kelma konġuntiva "u", tinsab imtennija ta' spiss, kemm f'ras ħafna mill-poeżiji, u kemm fl-iżvolġiment tal-kontenut tagħhom. Ara l-ewwel strofa tal-poeżija *Iljieli fid-Deżert:*

u jafni ż-żiemel
id-deżert, u l-lejl,

tafni l-jiem twal
u tafni n-nies,
'l hinn f'dik il-firxa twila tad-deheb.

Fl-istruttura tas-sentenza ta' Dennis Agius, tinħass ukoll nota Semitika qawwija. Is-sentenza x'aktarx li tibda b'verb meta jkun possibli, u ġie li wkoll tibda b'xi parteċipju. Ara l-ewwel strofa ta' *Mewt Għamm Baħġât*:

imgeżwer fil-għibba
imlefilfa rasu fil-keffija
imħażżem bi ħżiem missier missieru
żagħżugħ kien għadu
tletin minn għomru kien għad għandu
instabat jum minn jiemu
ma' l-art
u qatt ma rajtu.

Din is-silta turina wkoll l-influwenza Semitika fil-kitba ta' Agius. Il-poeta ma jibżax jissellef il-kliem mill-Għarbi jew minn xi lsien ieħor, anki jekk ikollu kultant jagħti tifsira f'qiegħ il-paġna. Imma l-lewn lingwistiku u kulturali jrid joħorġu. Ninnutaw ukoll tiswir ta' espressjonijiet Għarbin, bħal ma hi: "jum minn jiemu". L-importanti hu li l-poeta jdaħħlek fl-atmosfera li jridek fiha. Ara xi ftit mill-vokabolarju Semitiku li jdaħħal fil-poeżiji tiegħu: as salamu għalajka (is-sliem għalik), u rajt l-ilwien żarqa, għud (strument tad-daqq), nebħa (kuxjenza), Sieħba (relazzjoni), l-għaddien (żmien li jgħaddi), l-istennija (il-mistennija, l-aspettazzjoni), il-ħsibija (l-ideoloġija), inħajjel (nisthajjel), Allahu Akbar, il-Jinija (l-egoiżmu), il-firxa (l-ispazju). Biex daħħal dan il-vokabolarju, Dennis Agius kellu mhux biss jissellef mill-ilsna Semin, imma wkoll jibni kliem ġdid fuq binjiet Semitiċi. Madankollu, il-poeta tagħna ma beżax mill-vokabolarju Rumanz. Nistgħu nsemmu ftit: barijiet, kafijiet, toksijiet, stranġier, assurdità, karattru, kontinwu, sinċier, vojt, nerv, ċipress, arja, ikkundannati, kuntent.

Dwar il-bixriet stilistiċi tal-poeżiji ta' Dennis Agius, dan li għidna jidher li hu biżżejjed. Għalhekk nistgħu naraw x'bixriet filosofiċi ninnutaw fil-kontenut ta' l-għana tiegħu.

Għal min hu sajjem għal kollox mix-xjenza filosofika Nisranija u Islamika, il-poeżiji filosofiċi ta' Agius jistgħu jidhrulu oskuri u mdallma. Imma min għandu għall-inqas xi ħjiel ewlieni, ma jridx wisq biex jifhem li l-oskurità ġejja mhux mis-suġġett poetiku, imma mill-komplessità tal-moħħ tal-bniedem u s-sitwazzjonijiet li jsib ruħu fihom tul ħajtu.

Dennis Agius, fil-poeżiji tiegħu, jipprova joħroġ minnu nnifsu u hekk jissoġġetta l-personalità tiegħu għal analiżi psikoloġika. Għalhekk igħidilna fil-poeżija *Lil Hinn:*

u ħriġt minni nnifsi
imlejt lili nnifsi
fis
bid-diq.

Dan għamlu, skond l-istess poeżija, għax jaf li:

. . . meta tara lilek innifsek tara min int
u timxi, u timxi 'l hinn
għax kos, dik il-linja ta' bla tmiem
ma tintemmx.

Il-bniedem ġej minn bnedmin oħra li nħabbu qablu bla ma hu kien jaf u bla ma hu kien xtaq. Imma mbagħad, bir-rieda tiegħu, ir-raġel iħobb lis-sieħba ta' ħajtu, u jerġa' jtenni l-istorja ta' l-imħabba u l-bniedem jibqa' jgħix fl-ulied. U l-linja tibqa' miexja.

Meta Agius iħares lejn il-personalità tiegħu, isib li hi komplessa ħafna. Imma hu mhux xi eċċezzjoni. Il-personalità tal-bniedem hi kondizzjonata minn fatturi psikoloġiċi, ereditarji, temperamentali, reliġjużi u soċjali. Hekk, per eżempju, minħabba li kien sar ħaġa waħda mad-deżert, jistqarr li anki f'Malta ħass ruħu fl-istess ambjent solitarju. Ara silta mill-poeżija *Il-Ħemda* (It-Tieni Taqsima):

f'Malta
ħassejtni waħdieni.

mhu qed nisma' lil ħadd
donni qisni fid-deżert.

Is-suġġett tas-solitudni, imnebbaħ mill-ħajja fid-deżert, jitfaċċa kemm-il darba fil-poeżija ta' Agius. Hekk, meta jeżamina l-qagħda psikoloġika tiegħu nnifsu fil-poeżija *Jiena*, igħid hekk:

għaliex inħossni f'din id-dinja waħdi?
x'għamilt biex narani waħdi?
bniedem jiena,
ma nistax ngħix waħdi.

Il-bniedem jiġi mill-bniedem. Hekk tinbet il-ħtieġa li l-bniedem ma jibqax waħdu.

Aspett ieħor li Dennis Agius jistudja fil-personalità tiegħu hu l-biża'.

Dan insibuh, per eżempju, fil-poeżija *Għandi l-Biża'*, li tibda:

iva
għandi l-biża'.
kif infisser dan?

intremejt fi ħsiebi,
bgħid mill-barrani.
ilmaħt lili nnifsi
jiena quddiem il-Jien.
w issa qed naħseb fil-ġejjieni.

Il-personalità tal-bniedem hi fi proċess kontinwu. Hi forza dinamika u għalhekk tinbidel billi tevolvi ruħha bil-mod il-mod. Għalhekk jiġri li l-poeta jgħanni:

u sieħbi
l-Jien
dejjem miegħi.
iżda x'inhu dan il-vojt li jiena nħoss?
il-Jien jiċċarrat minni
x'għamilt?

Minbarra l-personalità tiegħu, Agius jeżamina dak kollu li jara ma' dwaru: il-ħolqien b'kull ma fih, u l-azzjonijiet, sew tajbin u sew ħżiena. Hekk, fil-poeżija *Mewt Għamm Baħġât*, igħid:

twajjeb
kien u għadu
sebħ lill-Allah ta
u għadu jagħti.
ma għarafx ħlief
il-ħaqq
mal-bniedem.

Għamm Baħġat kien ħabib kbir tal-poeta. Miet ta' tletin sena, imma t-tjieba tiegħu għadha msemmija sal-lum.

Fil-poeżija *Il-Kitarra*, Agius iqegħdilna quddiem għajnejna sitwazzjoni oħra: lejla ta' sirda li fiha jinstemgħu l-għana u d-daqq tal-kitarra:

smajtha fil-bgħid
tindaqq bi ħlewwa
fil-lejla tas-sirda
il-għanja.

u tad-daqqaq;
is-swaba' lagħbu mal-kordi
il-kitarra.

Fil-poeżija *Il-Minġel*, imbagħad, imiss diversi attivitajiet tal-bnedmin. U fl-aħħar jagħlaq biex igħid:

mill-bogħod instemgħet qanpiena,
daqqu qajl il-ħdax.
baħħ

tisma' fil-qrib ħsejjes ta' takkuna
ittektek mat-taraġ tal-belt.
u nisma' it-tektik bil-mod tal-mewt;
taħkem in-nies.

Agius imiss ukoll il-problema taż-żmien. Alla waħdu għandu l-eternità. Imma l-bniedem jiġi fiż-żmien, ikollu l-futur, il-preżent, u l-imgħoddi, imma mbagħad ikollu wkoll il-perpetwità. Ara silta minn *Jiena:*

u qal il-bniedem
jiena żagħżugħ u aqwa miż-żmien
iva, ż-żmien huwa biċċa mill-bla tmiem.
ir-raġel hu dik il-biċċa wkoll.
u nbeżaq f'dan l-għaddien
biex jissokta l-bla tmiem.

Biex wieħed jifhem u japprezza l-poeżija ta' Dennis Agius, minħabba l-forma u l-kontenut tagħha, hemm bżonn li wieħed jemmen minn qabel fil-kobor tagħha, u fil-messaġġ li fiha. Imbagħad biss ikun jista' jasal biex jiżen it-teknika stilistika li fiha u l-messaġġ filosofiku li għandha twassal.